

TÜRKİYE’NİN “CEZASIZLIK” GÖRÜNÜMÜ

- 2022-

Cezasızlık; İnsan Hakları literatüründe, ciddi insan hakları ihlallerinin soruşturulması, faillerinin bulunup yargılanması ve cezalandırılmasının mümkün olmaması halidir.

Gerçekleştirilen eylem, tüm hatları ve niteliği ile bir suç teşkil etmesine karşın, fiili gerçekleştiren kişinin yasama, yürütme ya da doğrudan yargı birimleri tarafından doğrudan ya da kanun hükmü

kullanılarak yargılamadan muaf kılınması veya olması gerekenden daha az ceza alması sağlanıyor. Yani cezasızlık suç ile ilgilenmiyor ama suçluyu koruyor. Fiil ve failden başlayarak devletin tüm organlarına varana kadar her kademeyi kapsayan bu mekanizma, Türkiye’de **son derece yaygın bir idare ve yargı pratiği**.

2 Kasım, Birleşmiş Milletler tarafından “*Gazetecilere Karşı İşlenen Suçlarda Cezasızlıkla Mücadele Günü*” (*International Day to End Impunity for Crimes Against Journalists*) olarak ilan edildi. Ondan önce, IFEX bünyesinde 23 Kasım tarihi, Cezasızlıkla Mücadele Günü olarak değerlendiriliyordu. 2016 yılında yayınlamaya başladığımız “Türkiye’nin Cezasızlık Görünümü” bültenlerimizin sonuncusu, Kasım 2021-Kasım 2022 döneminde gündeme yansımış “cezasızlık pratiklerinin” yalnızca bir kısmını kapsıyor, ancak **ulaşabildiğimiz** bilgileri. Biz yine de kapsamı “Gazeteciler” ile sınırlı tutmadık, diğer suçlarla ilgili cezasızlık örnekleriyle birlikte, bir bütün olarak ele aldık.

Cezasızlık; Türkiye’nin kesintisiz bir sorunu olmakla birlikte, 2022 bülteninde önemle altını çiziyoruz: cezasızlık zırhı ile en fazla korunan kolluk güçlerinin bağlı olduğu İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, Türkiye tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir aleniyetle kolluğu başta işkence ve kötü muamele yasağı olmak üzere, Anayasal sınırların dışına çıkmaya alenen teşvik ediyor. Süleyman Soylu kamuoyu önünde verdiği demeçlerde -kentsel dönüşüm yıkımlarına karşı çıkan mahalleleri işaret ederek- “**siz yıkın, mahkeme kararı arkasından gelir**” diyebiliyor. Aynı İçişleri Bakanı kolluk görevlilerine -Türkiye’nin adı uluslararası uyuşturucu ticaretinde hiç olmadığı kadar sıklıkla geçerken ve uyuşturucu ticareti yapanlarla boy boy resimleri yayınlanırken- “**Nerede bir uyuşturucu satıcısı yakalarsanız bacadığını kırın, kırın, kırın**” çağrısında bulunabiliyor ve ne yazık ki verilen bu söz tutuluyor!

Türkiye’de en çok görülen CEZASIZLIK türleri ve örneklerini şöyle sıralayabiliriz:

Devlet görevlilerinin ve iktidar çevrelerinin yargılamadan kaçınması

Kamu görevlilerinin şüpheli ya da sanık olarak yargı önüne çıkarılamaması, Türkiye bürokrasisinin hukuk devleti ilkelerine uygun hareket etme mecburiyetini de aşındırıyor. Vatandaşlar düşüncelerini ifade ettiklerinde, sabahında kolluk kapılarında bitiyor. Bürokrasi ve iktidar ortağı siyasetçiler için durum bunun tersi. Siyasilerin ve bürokratların hedef gösterdiği, alenen hakaret ve iftira ettikleri kişilerin yargı başvurularının akıbeti bu yıl da değişiklik göstermedi; takipsizlik, kovuşturmaya yer yok...

Örnek olay:

Eşi ve iki oğlu, AKP Milletvekili İbrahim Halil Yıldız'ın koruma ve yakınları tarafından katledilen ve aylardır Urfa Adliyesi önünde nöbet tutarak “adalet” isteyen Emine Şenyaşar, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ve AKP'li İbrahim Yıldız'a “hakaret” ettiği gerekçesiyle hakkında açılan dava nedeniyle yargılanıyor. Şenyaşar ailesinden iki kişinin hastanede katledilmesine ilişkin açılan soruşturmada ise en ufak bir ilerleme kaydedilmedi.

Kolluk şiddetinin, işkencenin ve görev kusurlarının cezasız bırakılması

Yargının suça karışan kolluk güçleri karşısında takındığı tavır; kolluğa güven, vatandaşa korku saçmaya devam ediyor. Kolluk güçlerinin işledikleri suçların cezasız kalacağına ilişkin genel kanaati; kayıt dışı gözaltı, kaçırılma, orantısız güç kullanımı ve işkence olaylarında artışı da beraberinde getiriyor...

Örnek olay:

İstanbul'da düzenlenen Onur Yürüyüşü'nde kadınları ve LGBTİ+'ları darp ve tehdit eden İstanbul Emniyet Müdürlüğü Güvenlik Şube Müdürü Hanifi Zengin hakkında İstanbul Valiliği “soruşturma izni” vermedi. Kameraların kayıt altına aldığı polis şiddetini yok sayan valilik, 373 kişinin “kademeli ve orantılı güç” kullanılarak gözaltına alındığını öne sürdü. Onur Yürüyüşü sırasında AFP foto muhabiri Bülent Kılıç'ı gözaltına aldırان Zengin'in, aynı gün birçok kadın ve LGBTİ+ aktiviste de uyguladığı şiddet kameralara yansımıştı. Zengin ayrıca 7 Temmuz'da sağlık emekçilerinin yaptıkları eylemi takip eden gazetecilere yönelik tavırları ve tehditleri ile de gündeme gelmiş; valilik bu olay için de soruşturma izni vermemişti.

Örnek olay:

Gezi Parkı eylemlerinin 9. yıldönümünde Taksim Dayanışması'nın çağrısı ile 31 Mayıs'ta düzenlenen protesto eyleminde gazetecileri darp eden ve gözaltına alan polisler hakkında soruşturma açılması İstanbul Valiliği tarafından engellendi. Valilik, savcılığa gönderdiği yazıda polislerin tespit edilemediğini öne sürdü; polislere soruşturma izni verilmesi ile disiplin soruşturması açılmasına gerek olmadığına ve dosyanın işlemiden kaldırılmasına karar verdi.

Zaman aşımı ya da gizli tanık beyanlarıyla soruşturmadan kaçınma

“Geciken adalet, adalet değildir” ifadesi genel kabul görür görmesine de, Türkiye’de “gecikme de ekseriyetle adaletle sonuçlanmıyor”. Kamu görevlilerinin taraf olduğu suçlarda, savcılık soruşturmasının -genelde kamuoyu baskısı ile- geç de olsa açılabilmiş olsa da, soruşturma ve kovuşturma evresinin o kadar geniş zamana yayıldığı davalar var ki... “Bir şey yaparmış gibi görünerek” hem olayın kamuoyu gündeminden düşürülmesi, hem de uzun yargılama süreleri ile soruşturmanın “zaman aşımına uğratılması” geçmişten bugüne sıklıkla başvurulan bir yöntem. 2000’li yıllar ile, yargılamanın “asli unsuru” haline getirilen gizli tanık beyanları da yine suçluların yargılamadan kaçırılmasının pratik yollarından biri olarak görülüyor.

Örnek olay:

Gazeteci Musa Anter’in 20 Eylül 1992’de Diyarbakır’da katledilmesine dair açılan ve JİTEM Ana Davası ile 1993 yılında “Yeşil” kod adlı Mahmut Yıldırım tarafından öldürülen Ayten Öztürk davasının birleştirilmesiyle oluşturulan davanın karar duruşması, Ankara 6. Ağır Ceza Mahkemesi’nde görüldü. Avukatların, bu davanın Türk Ceza Kanunu’nda yer alan “insanlığa karşı suç” kapsamında ele alınması talebini kabul etmeyen mahkeme, dosyanın **zaman aşımından** düşmesine karar verdi. Böylece MİT ve Susurluk Raporları, itiraflar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin mahkumiyet kararı ve devlet görevlilerinin bilgisi dahilinde işlendiğini ortaya koyan ciddi delillerin varlığına rağmen 90’lı yıllarda devletin faili olduğu bir cinayet daha cezasızlıkla sonuçlandı.

Örnek olay:

Mardin’in Dargeçit ilçesinde 29 Ekim 1995 ile 8 Mart 1996 tarihleri arasında ikisi lise öğrencisi, üçü çocuk yedi sivil ile Uzman Çavuş Bilal Batır’ın gözaltında kaybedilmesine ilişkin aralarında dönemin Mardin Jandarma Komando Tabur Komutanı Hurşit İmren, Dargeçit İlçe Jandarma Komutanı Mehmet Tire, Dargeçit Merkez Jandarma Karakol Komutanı Mahmut Yılmaz’ın da olduğu 18 kişinin yargılandığı dava da cezasızlıkla sonuçlandı. Adıyaman 1. Ağır Ceza Mahkemesi, sanıklar hakkında “delil bulunamadığı” gerekçesiyle beraat kararı verdi.

Yüksek Mahkeme kararlarının yerine getirilmemesi

Cezasızlıkla sonuçlanan, etkin soruşturulmayan, devletin taraf olduğu suçlar karşısında, Türkiye vatandaşlarının başvuru mercilerinden biri de İnsan Hakları Mahkemesi olageldi. Eylül 2012 tarihinden itibaren Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvurunun uygulamaya geçirilmesiyle, kamu gücünü kullanan kişi ve kurumların sebep olduğu hak ihlallerine karşı yargı denetiminin yolu açılmış oldu. Buna karşılık, Anayasa Mahkemesi’nin kararlarının da idare ya da yerel mahkemeler tarafından uygulanmaması dönemi başladı, hem de Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın açıkça beyanları ile...

Örnek olay:

İş İnsanı ve sivil toplumcu Osman Kavala ve HDP eski Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin “hak ihlali ve tahliye edilmeleri gerekir” kararlarına rağmen 2022 yılını da hapiste geçirerek beş yılı geride bıraktılar.

Mahpuslara karşı işlenen suçların cezasız bırakılması

Cezaevlerinin devlet otoritesinin en vahşi uygulama alanlarından biri olduğuna şüphe yok. Cezaevlerinde vuku bulan kötü muamele, şüpheli ölüm ve işkence vakaları da cezasızlık politikalarının güçlenmesi ile artış gösteriyor. Türkiye cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülerin şartları trajik olarak kötüleşmeye devam ediyor.

Örnek olay:

Sincan Cezaevi'nde tutuklu mahpus Mehmet Bozan şüpheli şekilde yaşamını yitirdi. Bozan, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği'ne ölümünden önce gönderdiği mektuplarda, "Roman olduğu için sürekli ayrımcılığa, şiddet ve işkenceye maruz kaldığını" belirtmiş, derneğin Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Eşitlik Kurumu ve ilgili diğer mercilere yaptığı tüm inceleme talepli başvurular cevapsız bırakılmıştı.

Erkek şiddetinin cezasızlığı

Kadın ve çocuğa yönelik erkek şiddeti artıyor. Covid-19 salgınıyla mücadelenin birinci evresinde başvurulmuş "eve kapanma"nın da erkek şiddetinin artışında etkili olduğu değerlendirilmesi hakim. Ancak Türkiye'de erkek şiddetinin artışında başat unsur, idari mercilerin ve yargının erkeği kollamaya devam etmesi. Artan erkek şiddetinin adil yargılanması, hatta yargılanması, çoğu zaman ancak olayın sosyal medya mecralarında gündem olması ile mümkün olabiliyor. "Haksız tahrik indirimi ve iyi hal indirimleri" ne yazık ki erkek şiddetinin yargı tarafından kollanmasının ve cezasız bırakılmasının gerekçesi(!) olmaya devam ediyor.

Örnek olay:

Temmuz 2020'de Muğla'da üniversite öğrencisi Pınar Gültekin'i öldüren Cemal Metin Avcı, yargılandığı davada önce ağırlaştırılmış müebbet hapisle cezalandırıldı, ardından mahkeme "haksız tahrik" indirimi uygulayarak cezanın 23 yıla indirilmesine hükmetti.

Örnek olay:

17 yaşındaki Gizem Canbulut, 17 Mart 2021'de Burdur'un Bucak ilçesinde bir parkta Eren Yıldız tarafından bıçaklanarak öldürüldü. Mahkeme, ağırlaştırılmış müebbet hapsi istenen Eren Yıldız'a "iyi hal" ve "haksız tahrik" indirimleri uygulayarak, 20 yıl hapis cezası verdi. Karar, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde açıklandı.

İstikrarlı bir devlet politikası olarak cezasızlık

Yılları ve bir dizi siyasi altüst oluşu geride bırakan bazı olaylar, cezasızlığın bir devlet politikası olduğunu hatırlamanın en kestirme yollarından biri. Öyle görünüyor ki farklı iktidarlar döneminde ya da aynı iktidarların farklı(!) politik motivasyonlara sahip olduğu dönemlerde, bilhassa azınlık grupların, Kürtlerin, muhaliflerin vb. devlet eliyle mağdur edildiği davalarda, cezasızlık politikaları 2022 yılında da devam ediyor...

Örnek olay:

Edirne’de 2021 yılında zorunlu askerlik yaptığı kışlada Kürtçe eğitimi savunduğu için ırkçı saldırıya uğrayan Çetin Doğan’a “örgüt propagandası” iddiasıyla dava açıldı. Saldırganlardan Uğur Can Yaman, Edirne 3. Asliye Ceza Mahkemesi’nde yargılandığı davada “kasten yaralama” suçundan 5 yıl hapse mahkum edilirken, mahkeme, “haksız tahrik” indirimi uygulayarak, cezasını 1 yıl 3 aya düşürdü ve bunu da erteledi.

Örnek olay:

2019 yılında Diyarbakır’da parkta otururken polisin açtığı ateş sonucu hayatını kaybeden 20 yaşındaki atık işçisi Recep Hantaş’ın ölümüyle ilgili yargılanan polis memuru beraat etti. Hantaş ailesinin avukatları, “müvekkillerimizin tek kusuru o gün orada olmasıdır” deyip kamu görevlilerinin yargılanmasında devreye giren cezasızlık politikasına dikkat çekerken Diyarbakır 4. Ağır Ceza Mahkemesi, “olası kastla öldürmek” suçlamasıyla yargılanan polis K.B. hakkında “delil bulunmadığına” hükmetti.

SONUÇ:

Türkiye’nin cezasızlık pratikleri sınır da tanımıyor. Gazeteci Cemal Kaşıkçı’nın Suudi Arabistan’ın İstanbul Başkonsolosluğu’nda acımasızca katledilmesine ilişkin yürütülen soruşturma da, Türkiye Arabistan ilişkilerinin “normalleşmesi girişimlerinin diyeti” olarak 2022 yılında kapatıldı, dosya Suudi mercilerine devredildi. CEZASIZLIK; bir yandan sistematik bir devlet politikası olarak, öte yandan yargının ataerkil ve ayrımcı tutumuyla sürüp gidiyor.